

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРЕДМЕТ: СРПСКИ ЈЕЗИК

РАЗРЕД: ШЕСТИ

СЕДМИЧНИ БРОЈ ЧАСОВА: 5

ГОДИШЊИ БРОЈ ЧАСОВА: 180

ОПШТИ ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ ЈЕСУ:

- да ученици граде свијест о важности језика и књижевности;
- да овладају основним законитостима српског књижевног језика и да исте примјењују у различитим ситуацијама говорног и писаног изражавања;
- да се оспособе за самостално читање и да праве разлику између књижевних (умјетничких) и некњижевних дјела у складу са узрастом;
- да развијају свијест о естетским и културним вриједностима;
- да развијају комуникативне способности поштујући различитости у мишљењу;
- да развијају свијест о припадности властитој националној и културној традицији;
- да развијају самопоуздање, самоконтролу и овладавање личним емоцијама;
- да развијају свијест о важности родољубља, хуманости и истине;
- да овладају различитим видовима и облицима казивања у говорној и писаној форми;
- да се код ученика подстиче развој језичког стваралаштва.

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ У ШЕСТОМ РАЗРЕДУ ЈЕСУ:

- да ученици овладају знањима о простој реченици, њеним главним и зависним члановима;
- да препознају и објашњавају појмове промјенљивих и непромјенљивих ријечи;
- да усвоје појмове и знања о особинама именских ријечи (именице, замјенице, придјеви и бројеви);
- да усвоје основна знања о падежима на нивоу деklinације свих именских ријечи;
- да примјењују знања о граматичким особинама именских ријечи (граматички род, граматички број, деklinација);
- да уочавају промјену функције ријечи у реченици у вези са деklinацијом;
- да овладају знањима о свакој врсти непромјенљивих ријечи;
- да правилно користе оба писма;
- да примјењују претходно усвојена правописна правила и проширују знања усвајањем нових правила, предвиђених програмом;
- да упознају основне појмове из лексикологије (појам вишезначности ријечи; синоними, антоними, хомоними; деминутиви, аугментативи, хипокористици, пејоративи);
- да увјежбају различите технике читања;
- да се оспособљавају за самостално планско хронолошко причање (нарацију) и описивање (дескрипцију);
- да примјењују усвојене књижевнотеоријске термине на књижевним дјелима која обрађују;
- да уочавају основне карактеристике народне књижевности, те основне карактеристике ауторске књижевности;
- да уочавају основне особине књижевних родова;
- да разликују епске од лирских пјесама;
- да уочавају карактеризацију књижевних ликова;
- да говоре о личном доживљају књижевног дјела;
- да се упознају са анализом епског и лирског књижевног дјела;
- да упознају појмове наратора и лирског субјекта;
- да уочавају основне особине драмског текста.

Предметна подручја

- Језик
- Књижевност
- Језичка култура

Оквирни број часова

60
70
26

САДРЖАЈИ И ИСХОДИ ПРОГРАМА

Исходи учења	Садржаји програма/ појмови	Корелација са другим наставним предметима
Језик (60 часова)		
<p>Ученик:</p> <ul style="list-style-type: none"> – познаје садржаје обрађене у претходним разредима; – разликује појмове промјенљивости и непромјенљивости ријечи; – разликује промјенљиве и непромјенљиве ријечи; – разумије и примјењује знања о реченици у типичним примјерима; – разликује именице, придјеве, замјенице, бројеве и глаголе; – зна врсте именица (властите, заједничке, збирне, градивне); – препознаје непромјенљиве ријечи; – зна граматичку и комуникативну функцију реченице; – зна да анализира реченицу и одреди реченичне чланове на типичним примјерима; – разликује нормативне од ненормативних облика ријечи, посебно падежне облике; – уочава и препознаје падежне облике; – примјењује деklinацију именица на типичним школским примјерима; – издваја дијелове ријечи у вези са облицима ријечи (граматичку основу и наставак за облик) у једноставним примјерима именских ријечи; – уочава функцију ријечи у реченици када ријеч мијења облик (на типичним примјерима); – разликује појмове функције 	<ul style="list-style-type: none"> – систематизација знања из претходних разреда; – граматичка и комуникативна функција реченице; – реченични чланови (граматички субјекат, глаголски предикат, именски предикат, прави и неправи објекат, прилошке одредбе, атрибут, апозиција); – анализа реченице (на једноставним примјерима); – појам промјенљивости и непромјенљивости ријечи; – промјенљиве ријечи: именице, замјенице, придјеви, бројеви и глаголи (именске ријечи и глаголи); – непромјенљиве ријечи: прилози, приједлози, везници, узвици и ријечце; – врсте именица (понављање); – граматичке категорије рода, броја и падежа; – промјена именица, граматичка основа и граматички наставак; – падежи (уз обраду падежа, уочавање приједлога и њихове функције); – номинатив; – генитив; – датив; – акузатив; – вокатив; – инструментал; – локатив; – деklinација именица; – уочавање промјене функције ријечи у реченици усљед промјене падежа; – именичке замјенице (појам и врсте); – личне замјенице и повратна 	<p>Историја</p> <p>Ликовна култура</p> <p>Музичка култура</p> <p>Математика</p>

<p>ријечи и врсте ријечи;</p> <ul style="list-style-type: none"> – зна оба писма. 	<p>замјеница <i>себе, се</i>;</p> <ul style="list-style-type: none"> – неличне замјенице; – придјевске замјенице (присвојне, показне, одричне, опште); – придјеви (врсте и значења, функција, компарација придјева); – слагање придјева са именицом у роду, броју и падежу; – бројеви (појам и врсте); – писање бројева (арапске и римске цифре); – деklinација бројева; – појам вишезначности и једнозначности; – синоними, антоними и хомоними; – фразеологизми; – деминутиви и хипокористици; – аугментативи и пејоративи. 	
--	---	--

Језичка култура (26 часова)

<p>Ученик :</p> <ul style="list-style-type: none"> – досљедно примјењује правописну норму у употреби великог и малог слова (именице и придјеви); – досљедно примјењује правописну норму писања негације уз глаголе, именице, придјеве и прилоге; – примјењује правописну норму у писању придјева; – зна правилно да пише везу приједлога и падежних облика именица и замјеница; – примјењује језичку правописну норму у формалном и неформалном писању; – развија и усавршава комуникативне и писане способности; – развија вјештину стваралаштва; – развија вјештину толеранције у разговору; – развија вјештину слушања и поштовања туђег става; – оспособљава се за конструктивно рјешавање проблема; – развија самопоуздање и самоконтролу; – овладава личним емоцијама. 	<p>Култура изражавања:</p> <ul style="list-style-type: none"> – читање и увјежбавање технике читања; – говорне вјежбе по самостално састављеном плану и дискусија о њима; – два домаћа писмена задатка и њихова анализа на часу; – четири школска писмена задатка; – описивање (дескрипција); – причање (нарација); – примјена поступка хронолошког причања; – причање догађаја и доживљаја. <p>Правопис:</p> <ul style="list-style-type: none"> – писање ријечце <i>не</i> уз глаголе, именице и придјеве; – писање присвојних придјева изведених од властитих именица наставцима: <i>-ски, -шки, -чки, -ов, -ев, -ин</i>; – писање вишечланих географских назива; – писање назива улица, установа и властитих имена; – писање суперлатива придјева; – писање придјева изведених од именица које у основи имају сугласник <i>j</i>; – писање сугласника <i>x</i> – писање генитива, инструментала и локатива именичких одричних 	
---	--	--

	<p>замјеница са приједлозима;</p> <ul style="list-style-type: none"> – писање замјеница у куртоазном обраћању (<i>Ви, Ваи</i>); – писање основних, редних и римских бројева; – писање знакова интерпункције (тачка и запета, запета); – запета уз вокатив и апозицију; – управни говор. 	
Књижевност (70 часова)		
<p>Ученик:</p> <ul style="list-style-type: none"> – препознаје и повезује књижевне термине и појмове обрађене у претходним разредима са новим књижевним дјелима која чита; – на једноставан начин усвоји основна знања о природи књижевности; – уочава да је књижевност неодвојива од језика на којем настаје; – уочава да је књижевност дио људског постојања и његовог смисла; – разликује књижевни и некњижевни текст; – разликује основне карактеристике народне од карактеристика ауторске књижевности; – разликује лирске и епске народне пјесме; – може да уочи разлику између основног и пренесеног значења књижевнојезичког исказа; – уочава основне одлике књижевних родова; – препознаје основне поступке карактеристичне за поједине књижевне родове; – препознаје основне врсте лирске поезије (љубавна и родољубива); – уочава мотивацију за поступке ликова; – схвата разлику између субјективног и објективног; – препознаје тематске слојеве књижевног дјела; – говори о личном доживљају књижевног дјела; 	<ul style="list-style-type: none"> – народне мудрости: питалице, загонетке, пословице; – српске народне приповијетке и бајке: <i>Еро с онога свијета</i>, <i>Биберче</i>; – народне лирске пјесме (обредне); – народне епске пјесме: <i>Урош и Мрњавчевићи</i>; – Јово Чулић: <i>Ако имаш</i>; – Тоде Николетић: <i>Загрљај</i>; – Бранко Радичевић: <i>Певам дању, певам ноћу</i>; – Мирослав Антић: <i>Шашава песма</i>; – Вид Вукелић: <i>Девојчица из клупе</i>; – Драгутин Тадијановић: <i>Носим све торбе, а нисам магарац</i>; – Душко Трифуновић: <i>Два јарца</i>; – Милован Глишић: <i>Прва бразда</i>; – Бранко Ћопић: <i>Поход на Мјесец</i>; – Исак Самоковлија: <i>Дјечак Арон</i>; – Алија Хасагић Дубочанин: <i>Шарко</i>; – Светозар Ћоровић: <i>У ноћи</i>; – Данило Киш: <i>Дечак и пас</i>; – Љубиша Ћокић: <i>Биберче</i>; – Хасан Кикић: <i>Јесен</i>; – Џек Лондон: <i>Бели очњак</i> (одломци); – Бранислав Нушић: <i>Кирија</i>; – Горан Петровић: <i>Месец над тенсијом</i>; – Михајло Петровић Алас: <i>У царству гусара</i>; – Душан Радовић: <i>Капетан Џон Пиплфокс</i> (одломци); – Дејан Алексић: <i>Кога се тиче како живе приче</i>; – Никола Тесла: <i>Моји изуми и Дјетињство у Смиљану</i> (одломак о оцу и мајци); – једно књижевно дјело по индивидуалном избору ученика. 	

- формира и износи сопствене ставове о књижевном дјелу;
- развија моралне вриједности;
- развија ставове о правди, истини и поштењу;
- развија самопоуздање и самоконтролу;
- развија емпатију према књижевним ликовима;
- оспособљава се за конструктивно рјешавање проблема;
- подстиче се на емпатију;
- чита књижевни текст са разумијевањем;
- уочава натприродну мотивацију у прози и разликује је од мотивације засноване на реалном животу;
- зна елементе композиције лирске пјесме (строфа, стих);
- зна елементе композиције епског дјела у стиху (стих, фабула) и уочава особине ликова;
- зна елементе композиције епског дјела у прози (фабула, поглавље, епизода) и уочава особине ликова;
- зна елементе композиције драмског дјела (чин, сцена) и уочава особине лица;
- поткријепи особине ликова (и лица) примјерима из текста;
- вреднује поступке ликова (и лица) и аргументовано износи своје ставове;
- разликује појам *пјесник* у односу на појам *лирски субјекат*;
- разликује појам *приповједач (наратор)* у односу на појам *писац*;
- разликује основне облике казивања (хронолошка наративна и дескриптивна);
- одреди тему, главне и споредне мотиве;
- уочава узрочно-последично низање мотива;
- уочава различите елементе пјесничке слике (аудитивне, визуелне, тактилне, олфакторне);
- одреди основне стилске

I и II свјетски рат, страдање Срба, Јевреја и Рома у тим ратовима

- С. Ђоровић: *Први бадњак*;
- Алекса Шантић: *Моја отаџбина*;
- Љубивоје Ршумовић: *Домовина*;
- Ненад Дивљан: *Из детињства Николе Тесле*;
- народне епске пјесме: *Свети Сава*;
- народна лирска пјесма: *Српска дјевојка*.

Лектира:

- Данијел Дефо: *Робинзон Крусо*;
- Бранко Ђопић: *Орлови рано лете*;
- Марк Твен: *Том Сојер*;
- Градимир Стојковић: *Хајдук у Београду*;
- Жил Верн: *20 000 миља под морем* или *Пут око свијета за 80 дана*;
- Бранислав Нушић: *Хајдуци*;
- Ранко Рисијевић, *Дјечаџи с Уне*.

Напомена: Наставник бира шест од осам понуђених наслова.

<p>фигуре и разумије њихову улогу у књижевном дјелу (персонификација, епитет, поређење, ономатопеја и метафора, на основним примјерима);</p> <ul style="list-style-type: none"> – уочи и процијени основни тон у књижевном тексту (ведар, тужан...); – разумије вјеровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним дјелима; – упореди књижевно и филмско дјело, позоришну представу и драмски текст; – препоручи књижевно дјело уз кратко образложење; – напредује у стицању читалачких компетенција; – његује српску културно-историјску баштину; – разумије шта је култура сјећања; – разумије важност историје и традиције свог народа; – разумије шта је родољубље; – на основу стеченог знања конструктивно, размишља о личној и породичној будућности и о будућности свог народа. 		
--	--	--

ДИДАКТИЧКА УПУТСТВА

Наставни садржаји нису циљ сами себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да научи током једне школске године. Овако конципиран програм подразумијева да оствареност исхода води ка развијању компетенција, како општих и специфичних, тако и кључних за развој ученика.

Програм предмета *Српски језик* који је оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења, а улога наставника је да осмисли начине реализације подучавања, те их прилагоди потребама сваког одјељења имајући у виду састав одјељења и карактеристике ученика, уџбенике, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже. Наставник креира годишњи/глобални план рада из којег развија оперативне планове, гдје операционализује исходе учења, водећи рачуна о томе да се неки исходи остварују брже и лакше, али да је за многе исходе потребно више времена у зависности од ученичких индивидуалних могућности и других наставних потреба. Важно је напоменути да је уџбеник наставно средство и да он не одређује наставне садржаје.

Програм предмета *Српски језик* чине три предметна подручја: књижевност, језик и језичка култура, и препоручена је оквирна дистрибуција часова по подручјима за сваки разред, али

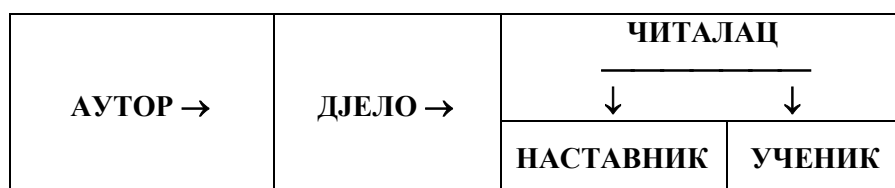
свако подручје не може се изучавати изоловано, без узајамног дјеловања предметних подручја.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Важно је знати да захтјеви не могу бити усмјерени само на усвајање језичких правила и норми већ на разумијевање њихове функције, те правилну примјену у свакодневном животу. Тако, на примјер, у шестом разреду, када је ријеч о изучавању падежа, важно је посветити пажњу вези именица и приједлога, те приједлошко-падежним конструкцијама и уочавању разлике између облика именице са приједлогом и без приједлога, а самим тим и разлици између непромјењивих ријечи прилога и приједлога. Наставник мора инсистирати на понављању и увјежбавању наставних садржаја тако што ће се подизати степен усвојености и способности примјене на неким новим примјерима, трудећи се да се обезбиди континуитет рада и систематичности у повезивању новог градива са постојећим знањима. Кад је ријеч о настави фонетике, морфологије и синтаксе, важно је напоменути да се ради само на типичним примјерима са фокусом на исходе учења. Оваквим указивањем на ниво програмских захтјева наставницима се помаже у њиховим настојањима да ученике не оптерете обимом и дубином обраде језичке грађе. Тако у осмом разреду ученици разликују независан и зависан однос у реченицама, упознају њихове врсте на нивоу препознавања, и то само на типичним примјерима.

КЊИЖЕВНОСТ

Настава књижевности подразумијева корелацију текстова, као и обавезно поштовање принципа поступности и систематичности, пазећи на наставне садржаје из претходних разреда. Настава књижевности разврстана је по родовима – *лирика, епика и драма* и избор дјела је у највећој мјери прилагођен узрасту. Циљ наставе књижевности је формирање, развијање и потом његовање читалачких навика код ученика, али и на естетици рецепције аутентични литерарно-естетски доживљај прочитаног. Понуђени текстови представљају шири избор наслова, а наставник има слободу да изабере наслов и књижевника тако да са ученицима којима предаје достигне предвиђене исходе учења. С обзиром на предвиђени број часова за наставу књижевности, потребно је планирати читање и интерпретацију онолико текстова колико је потребно да се достигну програмом предвиђени исходи, а да се притом не инсистира на читању свих предложених наслова, јер је то на број предвиђених часова тешко постићи.

Књижевна дјела која су доживјела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне верзије и позоришне/филмске адаптације.

Кад је ријеч о достизању исхода који се односе на познавање лирских пјесама, на примјер, у деветом разреду се ученицима нуде три пјесме истог наслова, различитих књижевника, како би се компарирале значајне појединости, елементарне слике, експресивна мјеста и стилско-језички поступци, као и евентуално ликовно дизајнирање пјесме. Књижевном дјелу приступа се као сложенем и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-посљедичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом. У свим разредима, а посебно у старијим, анализа књижевног дјела биће проткана рјешавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и умјетничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свјесна активност и истраживачка дјелатност, свестраније ће се упознати дјело и пружити могућност за

афирмацију ученика.

Одлука наставника о томе коју ће активност изабрати како би реализовао циљеве наставе књижевности и достигао исходе учења, зависи, прије свега, од врсте књижевног дјела, његове теме и мотива и од наставникове процјене интересовања ученика.

Многи текстови, а поготово одломци из дјела, у наставном поступку захтијевају мјесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквири, давање неопходних података о писцу и настанку дјела, као и обавјештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживјети и правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Ученик ће након часова књижевности моћи да се идентификује са главним ликом који је другачији од њега и критички се дистанцира упознавајући перспективе различитих књижевних ликова, али и да образлаже доживљај књижевног дјела на основу властитог читалачког искуства.

При обради епских дјела посебна се пажња посвећује тематској грађи и мотивима, њиховом умјетничком обликовању и распореду у оквиру сижеа. Догађаји, ситуације, сцене, конфликти, осјећања и поступци ликова прате се и тумаче са спољашњег и унутрашњег становишта. Књижевни ликови свестрано се посматрају: као носиоци радње, покретачи акција, учесници и свједоци у догађајима, али, прије свега, као умјетнички конкретизоване „личности“ које се испољавају у посебним ситуацијама и околностима. Упознавање и анализа ликова је најинтегралније и најдубље понирање у суштину епских и драмских дјела, јер обухвата физичке и духовне особине ликова, њихове жеље, осјећања, ставове, погледе на свијет, поступке, односе према другим ликовима и испољавање помоћу ријечи и дјела.

Смјернице за рад наставника приликом реализације подтеме ***I и II свјетски рат, страдање Срба, Јевреја и Рома у тим ратовима*** акцентирајући начин на који ће се бавити програмским садржајима као пресудним за успјешност. Сигурно је да се овако наставници охрабрују да ову тему истражују и да се усавшавају.

- Предложене програмске садржаје радити у периоду обиљежавања „Дана сјећања“.
- Упознати ученике са историјским чињеницама, те идеолошким и политичким негирањем злочина над српским народом у 20. вијеку.
- Код ученика развијати осјећај за вријеме у којем су страдали недужни само зато што су били припадници једног народа.
- Ученици ће на основу стеченог знања конструктивније, размишљати о личној и породичној будућности, али и будућности свог народа.
- Вјештим креирањем атмосфере развијати свијест ученика тако да његују културу сјећања и памћења.
- Поштујући принцип интердисциплинарности, повезивати филмску и ликовну, те музичку умјетност као важан сегмент у изучавању теме која третира ову проблематику. Такође је важно повезати књижевни текст и филмску умјетност, те тако код ученика развијати критички став.
- Текстови који су погодни за драмско обликовање могу пружити могућност да ученици примјеном адекватних метода и поступака кроз неке проблемске ситуације покажу музички и глумачки таленат.
- Код ученика се не смије провоцирати мржња, нити будити жеља за осветом, него је потребно инсистирати да се, читајући наведена књижевна дјела, гради српски национални идентитет и поштују жртве

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање културе усменог и писаног изражавања један је од најважнијих задатака наставе српског језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста, који је најбољи образац изражавања, тако и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смјеру, обрада

књижевног текста и рад на граматички и правопису књижевног језика мора укључивати и садржаје за његовање културе усменог и писаног изражавања, јер су својим већим дијелом том циљу и подређени.

У настави је потребно непрестано имати у виду заједнички основни циљ: развијање језичког мишљења и језичке свијести учачањем језичких законитости, па тек на основу такве свијести прелазити на нормирање и дефинисање.

Важно је напоменути да се за сваки **школски писмени задатак планирају три часа** (израда, колективни и индивидуални исправак), док се за домаћи писмени задатак акценат ставља на анализу урађеног код куће, те корекцију правописних и стилских грешака, те их стога није потребно планирати као такве.

Семантичке вјежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вјежбама и оне треба да развију ученикову свијест о одређеној моћи значења рјечи, на основу чега се једино и може развијати способност и вјештина изражавања.

Синтаксичке вјежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји наставе изражавања у свим разредима. Тежина захтјева одређује се према узрасту ученика. Те се вјежбе могу изводити и прије него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вјежбе у обликовању реченице треба да формирају свијест ученика о мјесту и положају појединих реченичних дијелова у склопу просте реченице. Врсте језичких вјежби наставник бира према интересовањима ученика, као и све врсте тих вјежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора. Знатан дио говорних вјежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу задатка (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вјежбе треба у највећој мјери да приближе учеников говор књижевном изговору. У свим облицима његовања културе усменог и писаног изражавања образац или узор треба да добије одговарајуће мјесто и његов значај се не смије никако потцијенити. Смишљено одабран узор, примјерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или сљедећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтјева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу). У анализи узорка треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака.

Правопис се савлађује путем систематских вјежбања која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вјежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним рјечником јер је писменост један од најснажнијих инструмената којим се може постићи било који друштвено вриједан циљ.

Приликом проналажења и провјере ефикаснијих поступака у настави писаног изражавања потребно је посветити пажњу ученику као ствараоцу текста, јер већина ученика зна да понови упутства како писати одређени текст, али њихова примјена је проблематична. За наставу предмета *Српски језик* подразумева се да наставник добро познаје струку и сазнајне поступке у оквиру ње, да добро познаје наставни програм, разумије кључне термине и појмове, њихов однос и хијерархију, специфичности, актуелна питања у струци, али такође и честа погрешна разумијевања и типичне грешке ученика. Такође је важно да наставник примјењује савремене дидактичке поступке како би се све што је предвиђено програмом реализовало, а ученицима учинило доступним и смисленим.